

УДК: 94 (430) "XIV/XV"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2019.143.7>А. Руднічук, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НІМЕЦЬКІ МІСТА ТА ЇХНЯ РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ УНІВЕРСИТЕТІВ (XIV–XV СТ.)

Проаналізовано основні тенденції взаємодії німецьких міст та вищих навчальних закладів у добу Пізнього Середньовіччя. Розглянуто основні процеси формування університетів на теренах Німеччини та роль німецьких міст XIV–XV ст. у їх створенні, фінансуванні та матеріальному забезпеченні. Основну увагу приділено конфронтації, що виникла між органами муніципальної влади та представниками навчальних закладів, а також ролі міських рад у розв'язанні цих конфліктів.

Ключові слова: пізньосередньовічне німецьке місто, університети, XIV–XV ст., студенти, професори.

Постановка проблеми. Проблематика виникнення і розвитку університетів на території Німеччини та їх ролі у житті пізньосередньовічного німецького міста є однією з ключових у медієвістиці. Особливість розвитку вищих шкіл на даній території полягає в тому, що вони були засновані пізніше, ніж в інших західноєвропейських країнах. Це дозволило врахувати досвід і помилки попередників, а також дещо вдосконалити систему освіти та створити нові навчальні осередки вже на німецьких теренах. У процесі становлення німецьких університетів велику роль відігравали міста, які досить часто виступали ініціаторами створення освітніх центрів, надавали фінансування, будівлі та іншу матеріальну підтримку для майбутніх вищих шкіл. Водночас університети забезпечували місто кваліфікованими фахівцями, а державу – освіченими службовцями. Часто така співпраця могла призводити і до конфронтацій, зокрема між ремісниками та університетом або між муніципальною владою та навчальним закладом, у ході розв'язання яких мали місце втручання як державної, так і церковної влади. Для нас інтерес становлять фінансова частка міста у грошових надходженнях до навчальних закладів, а також основні засади, на яких укладався договір між ними та містом, умови оренди будівель і врегулювання конфліктів між представниками обох структур.

Аналіз джерельної бази та публікацій. Джерельна база даної проблематики є доволі обширною. Зокрема, варто виокремити збірку, упорядником якої була Г. І. Ліпатнікова – "Документи з історії університетів Європи XII–XV ст." 1973 р. Вона містить постанови, булли, статuti, навчальні програми, зразки лекцій та листів викладачів і студентів основних західноєвропейських середньовічних університетів. Серед них варто виділити документи про заснування та основний статут Празького університету, промови Яна Гуса та Ієроніма Празького тощо [4; 5]. Важливий документ "Підмайстри оголошують файду студентам" (у ньому йдеться про конфлікт підмайстрів цеху чоботарів та студентів університету м. Ляйпціг) вміщено Д. М. Єгоровим у збірці "Середньовіччя в його пам'ятках" [9]. Це джерело надає відомості про взаємодію та конфронтацію між представниками університету та підмайстрами цеху. Інформація про заснування Гайдельберзького університету пфальцграфом Рупрехтом I, а також врегулювання між ним та містом спірних положень щодо оплати житлових приміщень, які буде орендувати новостворений навчальний заклад, міститься у збірці Е. Вінкельмана "Актова книга університету Гайдельбергу. Том 1" [15]. Вона також подає інформацію про встановлення орендних цін у місті та спосіб розв'язання суперечок, які можуть на їх основі виникнути.

Дослідженням проблематики взаємодії університетів та міст Німеччини доби Пізнього Середньовіччя займалися як вітчизняні, так і зарубіжні автори. Окремі

аспекти розвитку північнонімецьких університетів висвітлено у роботі української дослідниці Н. Г. Подальок "Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII–XVIII століть" [8]. Авторка розкриває основні причини заснування вищих навчальних закладів на теренах ганзейських міст, їх підтримку з боку магістрату та купецтва, а також фінансове забезпечення та роль бюргерства у житті навчальних закладів. Робота С. Б. Сорочана "Історія культури Європи. Середні віки" також містить інформацію про розвиток німецьких університетів у XIV–XV ст., зокрема про соціальну структуру студентства у вищих навчальних закладах, їхню кількість, а також основний зміст лекційних занять [10].

У німецькій історіографії дослідженням взаємодії університетів та німецьких міст у добу Середньовіччя займався Фрідріх Паульсен. Його праця "Німецькі університети", опублікована у 1904 р., розкриває основні аспекти ролі міста як засновника університету, участь у подальшому житті навчального закладу, його функціональні зобов'язання [7]. Праця П. Морава "До соціальної історії німецьких університетів у пізньому середньовіччі" допомагає краще зрозуміти, які прошарки бюргерства служили джерелом для поповнення студентського середовища німецьких університетів [14]. Стаття А.-Д. фон ден Брінкен "Місто Кельн та його вищі школи" розкриває роль міської ради у житті Кельнського університету, а також розподіл повноважень щодо навчального закладу в середовищі членів рату, створення посади "провізора" [13].

Ініціатором дослідження даної проблеми у російській історіографії став В. В. Ігнатович (1803–1863), який на сторінках "Журналу Міністерства народної освіти" опублікував у 1862–1864 рр. працю "Німецькі університети у розвитку їх історичного та сучасного життя" [1]. Серед російської історіографії XIX ст. також варто виділити своєрідний лист-доповідь відомого педагога Л. Н. Модзалевського "Побут студентів у Німеччині" [3]. Він був складений на основі його спостережень під час командировання до Німеччини у 1860-х рр. Водночас разом із описом сучасних йому подій автор надає і ретроспективний огляд студентського життя Німеччини в добу Пізнього Середньовіччя, зокрема акцентуючи увагу на товариствах, які створювали студенти університетів, та їхніх можливих конфліктах із представниками муніципальних органів. Наприкінці XIX ст. побачила світ узагальнююча праця Н. С. Суворова "Середньовічні університети", що містить інформацію про ключові вимого під час прийому викладача на роботу в університет, а також основні проблеми, які могли виникнути з цього приводу [11]. Зокрема як приклад він наводить процес розв'язання конфлікту між радою м. Кельн та місцевим університетом стосовно прийому на роботу професора, який не проходив навчання у цьому закладі. Автор також аналізує матеріали стосовно основних

джерел фінансових надходжень до університетів Німеччини у добу Пізнього Середньовіччя.

Мета статті: розкрити особливості процесу становлення університетів Німеччини у XIV-XV ст.

Основні завдання: проаналізувати взаємодію університетів із органами муніципальної влади та бюргерами; охарактеризувати як суперечності між міською владою та університетами, так і способи досягнення компромісів; з'ясувати роль німецьких міст у процесі становлення університетів; виділити права та обов'язки, які мали міста й університети стосовно одне одного; визначити способи фінансування університетів з боку міських рад.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, процес створення університетів у Німеччині припав на Пізнє Середньовіччя, а саме на XIV-XV ст. Він не був схожим на період заснування перших французьких та італійських університетів, що виникли шляхом внутрішнього зростання, а мав вже готову схему, яку перейняв у інших країн. Безпосередніми ж засновниками нових навчальних осередків часто були або князь, або місто. Саме вони стояли біля витоків утворення вищої школи в Німеччині, давали їй засоби на існування, забезпечували її приміщенням та прибутками, надавали право корпорації та юридичної особи, автономію та право суду над членами університету, звільняли від податків, а також виступали посередниками між навчальним закладом та Папою Римським при наданні булли заснування, що, у свою чергу, давало право навчати, проводити дослідження та нагороджувати вченим ступенем. Поступово в обіг також увійшло й обов'язкове закріплення прав університету імператорськими привілеями, що універсалізувало повноваження новоствореного навчального закладу та робило його *"studium privilegium"*, або так звану *"gefrente Schule"* [7, с. 13].

Перший крок у цьому напрямі зробив імператор Карл IV, який звернувся в 1346 р. до Папи Римського Климента VI із пропозицією про створення генеральної школи у власному королівстві, а також на суміжних із ним територіях. Прагнення короля було схвалено понтифіком, і в 1347 р. він надав буллу празькій генеральній школі, яка підтверджувала звичайні університетські привілеї [11, с. 68]. Уже в наступному році статус даного навчального закладу дещо підвищився: король власною установою грамотою закріпив за членами університету ті ж самі привілеї, імунітети та вольності, що мали такі провідні університети Західної Європи, як паризький та болонський: "Ми даємо всім міцну гарантію в тому, що всі привілеї, пільги і свободи, що даються в Парижі і Болоньї докторам і студентам з волі королівської, будуть доброзичливо представлені нами всім і кожному, хто б хотів прийти сюди, і будуть всіма незмінно дотримуватися" [5, с. 61]. Також Карл IV перебрав на себе всю опіку над новоствореним навчальним закладом.

Наступним після Празького університету став Віденський, заснований австрійським герцогом Рудольфом IV та Папою Римським Урбаном V у 1365 р. і заново заснований Альбертом III близько 1384 р. Такий розрив у часі був спричинений конкуренцією із Празьким університетом, протекцію над яким взяв імператор Карл IV [6, с. 492]. У часи правління Рудольфа IV під новий університет було віддано цілий квартал Відня, а всі громадяни, які мали на цих територіях земельні ділянки, ставали залежними від нового навчального закладу. Через те, що вся виділена територія призначалася для університетських шкіл та житла викладачів і студентів,

кожен власник будинку мусив закривати своє помешкання для того, щоб шум всередині або на вулиці не заважав навчальному процесу. До того ж комісія у складі ректора, двох студентів і двох бюргерів обирала розмір найманої платні за будинок, який був зручним для проведення занять. При цьому сторонні особи повинні були залишити наймані квартири, а господар не мав права піднімати оплату вище встановленої. Якщо ж будинок перебував у несправному стані, а власник відмовлявся його відремонтувати, то студенти мали право взяти на себе обладнання приміщення та вирахувати затрати з оплати за проживання. Порушення будь-яких норм каралося герцогським покаранням. Проте всім нормам, установленим герцогом Рудольфом IV, не судилося збутися: його смерть 27 липня 1365 р. і боротьба між його рідними братами Альбрехтом та Леопольдом перекреслили всі постанови князя, управління містом перейшло до землевласників та громадян столиці. Останні, у світлі таких незручних князівських постанов, примусили навчальний заклад віддати адміністрації міста грамоту герцога. Проте вже в 1377 р. із приходом нового правителя Альбрехта III почався новий період розквіту університету: герцог запросив професорів із Парижа, купив та подарував університету нове приміщення, простір якого задовольняв усі потреби університетського побуту, а також виділив окреме місце для колегії, яку планувалося заснувати. Уже в 1384 р. Альбрехт III видав грамоту, якою остаточно затверджувалося рішення про заснування Віденського університету, а сама постанова складалася із двох частин: права і обов'язки, які герцог дарував навчальному закладу, і регламентація організаційних норм цієї вищої школи. Бургомістр, суддя та присяжні міста при цьому повинні були в присутності ректора регулярно давати клятву дотримуватися всіх університетських привілеїв. Князі та громадяни міста, у свою чергу, мали захищати навчальний заклад від порушення його прав та привілеїв [1, с. 6].

Наступними німецькими університетами стали Ерфуртський (1392), Гайдельберзький (1385), Кельнський (1388). У XV ст. почали виникати університети в таких німецьких містах, як Ляйпціг (1409), Росток (1419), Трір (був заснований у 1454 р.), також стали функціонувати університети в Грейфсвальді (1456), Фрайбурзі, Брейгсгау (1455-1456), Базелі (1459), Інгольштадті (1459), Майнці (1476), Тюбінгені (1476-1477) [2, с. 127].

Фінансове забезпечення німецьких університетів зазвичай здійснювалося містами (Кельнський, Ростокський та Базельський університети), правителем (Празький, у перші роки свого існування, і Гайдельберзький університети) або одночасно обома джерелами грошових надходжень (Віденський та Грейфсвальдський університети). Відповідно до цього донатори отримували важливі права та обов'язки, які вони могли здійснювати щодо університетів, наприклад призначати викладачів. У м. Кельн це стало причиною конфронтації між навчальним закладом та його так званим "спонсором". Так, у 1468 р. 75 студентів канонічного права звернулися до ради з проханням запросити на вакантне місце викладача першого каноніка – Генріха Бемеля. Проте місто запросило іншого – Вердена, про якого просили 23 студенти. Проблема полягала в тому, що в Кельнському університеті діяло правило: якщо хтось вивчав у ньому три роки право, а потім отримував докторський ступінь в іншому університеті, у випадку повернення до першої *alma mater* ця людина не допускалася до колегії докторів цього навчального закладу. Верден же навчався в 1450-1460 рр. у Кельнському університеті, проте

ступінь доктора отримав у Павії, тому допуск даного викладача до ведення занять суперечило статуту університету. З приводу призначення його особи навчальний заклад звернувся до міста з пропозицією змінити власне рішення та за непослух відлучити Вердена від церкви разом з його слухачами, на його ж місце призначити іншого викладача. Рада м. Кельн не погодилася на таке рішення і погрожував застосувати силу до представників університету, який у відповідь заявив, що переїде до іншого міста. Ця суперечка закінчилася довготривалим процесом у римській курії, і м. Кельн її прогало. До того ж, поки точився конфлікт між двома сторонами, Верден звільнився з Кельнського університету та продовжував свою кар'єру вже в Інгольштадті [11, с. 77]. Проте такі обмеження у праві викладання не були характерними для всіх вищих шкіл Німеччини. Так, випускники Празького університету після складання іспитів перед радою магістрів та докторів навчального закладу, скликаною за ініціативи архієпископа, отримували право викладати не тільки у власному навчальному закладі, але й в інших містах: "І той, хто згідно із випробуванням у вищій школі згаданого міста буде схвалений і отримає дозвіл на вчителювання ... матиме повне право без будь-яких нових випробувань і схвалення діяти і навчати, як у згаданому вище місті, так і будь-де в іншому місці ..." [4, с. 60]. Це давало можливість приймати до університету викладачів з інших вищих шкіл.

Міська рада також могла бути безпосередньо ініціатором створення навчального закладу. Так було із заснуванням університету в м. Росток. Місто на той час було одним із впливових у Ганзейському союзі, тому бюргерство, раду якого становили в основному купці, як ніколи було зацікавлено у створенні потужного осередку освіти: для того щоб торгово-політична діяльність була успішною, передусім їй потрібно забезпечити кваліфікованими та освіченими кадрами. Територіальним володарям також було вигідно отримувати щороку службовців, які мали високий освітньо-професійний рівень, а церква прагнула зміцнити католицьку віру. 8 вересня 1418 р., згідно з попередньою домовленістю з радою міста, герцоги Йоган V та Альбрехт V Мекленбург, а також єпископ Шверінський звернулися до папської курії з проханням про створення університету. Папа Римський Мартін V надав буллу 13 лютого 1419 р., а вже 12 листопада 1419 р. відбулася урочиста інавгурація університету. Велику роль у житті цього навчального закладу відігравала рада міста: вона надавала щорічно 800 гульденів фінансування, будівлі для навчання та місце проживання для студентів і професорів. Були також випадки індивідуального фінансування. Так, 1439 р. бургмістр м. Любек Генріх Рапельзульвер відкрив стипендіальний фонд для шести студентів навчального закладу м. Росток. Князівська влада головним чином виступала посередником у наданні матеріальної підтримки для університету: 1491 р. університет отримав від герцога Мекленбурга Генріха IV можливість купівлі всіх видів рент та їх використання. Відповідно до санкції Папи Римського університет м. Росток отримав можливість надавати вчені звання з логіки, філософії, медицини, теології та каноністики. Перший вчений склад представляли колишні викладачі з університетів м. Ерфурт та м. Ляйпціг. В основу статуту навчального закладу був покладений статут університету м. Ерфурт, а першими студентами були 160 чоловік із Німеччини, Данії, Ліфляндії, Швеції, Польщі та Курляндії [8, с. 267].

Якщо університет м. Росток виник за сприяння міської ради, але через посередництво німецьких князів, то

під час заснування Кельнського університету рада міста в 1389 р. "від імені громадян та комуни" звернулася одразу до Папи Римського Урбана VI за привілеєм щодо заснування університету. Місто затвердило чотирьох "провізорів", яким надало управління навчальним закладом, а також оплачувало зі своєї скарбниці основний склад професури. Створення нової вищої школи на території міста також дало можливість забезпечити міське правління освіченими бюргерами. Таким бюргером став Йоханнес де Ново Лапіді, що народився у Кельні та навчався в Гейдельберзі (1386) і Болоньї (1387-1389). Проте основну освіту він здобув в 1392 р. у вищій школі рідного міста. Через три роки Йоханнес де Ново Лапіді став ректором Кельнського університету, отримав у Римі привілеї для міста та університету, брав участь у Констанцькому соборі (у складі міської депутації), а в 1419 р. уклав угоду із радою Кельна на умовах надання йому щорічної оплати у 250 флоринів, а також одягу та вина [12, с. 320]. Опіку над Кельнським університетом здійснювала адміністрація міста. Велика Рада складалася із 31 бюргера, Мала Рада налічувала 15 чоловік. При цьому, після внесених у 1396 р. поправок до конституції, членами рату було 49 осіб із загального складу містян. Для забезпечення належної підтримки з боку міста всіх потреб вищого навчального закладу була створена невелика спеціальна колегія, що складалася із членів Малої Ради, яких називали провізорами. Подібна інституція не була новаторством в освітній сфері: так, у м. Базель муніципальні органи опіки над університетом мали назву "депутатів". Кількість провізорів не була сталою: зазвичай це були чотири або три особи, коли одна з них могла виїжджати з міста. Іноді їх чисельність могла за потреби збільшуватися до п'яти – шести осіб. На посаду провізора обиралися тільки люди, що мали досвід роботи в міській адміністрації, такі як мер або рентмейстер. Після 1394 р. право голосу було надано також членам Великої Ради. Функції провізора поєднувалися разом із активною діяльністю в раді міста: його відсутність на засіданнях прощали, якщо він займався справами університету. Провізори м. Кельн були відповідальними за роботу благодійних фондів (з 1454 р.), а з 1394 р. вони отримали повноваження від Папи Римського для вибору двадцяти священнослужителів, яким дозволено було викладати Закон Божий; вони призначали муніципальних професорів, а також виступали посередниками між університетом як корпорацією студентів і професорів та містом, його управлінням, що керувалося цехами та адміністрацією гільдій [13, с. 40].

Навіть якщо університет і створювався з ініціативи німецьких князів або правителів, то міська влада все одно продовжувала відігравати вагомий роль у його житті. Так, заснування Гейдельберзького університету в 1385-1386 рр. відбулося за сприяння рейнського пфальцграфа Рупрехта I (1353-1390) із роду Віттельсбахів. Гейдельберг на той час був резиденцією курфюрста, тому саме він повинен був стати ще одним осередком освіти. Однак тоді правитель зіткнувся з однією проблемою: місто було площею всього лише 20 га та 4 тис. жителів і не мало жодної школи чи значної церкви, яка б могла запросити кваліфікованих професорів до майбутнього закладу вищої освіти, а відомих вчених на території володінь пфальцграфа не було. Проте в 1378 р. відбулася Велика Західна Схизма – суперечка між двома понтифіками: римським (Урбан VI, 1378-1389) та авіньйонським (Климент VII, 1378-1394), тому отримати дозвіл на заснування університету стало на-

багато легше. До того ж була припинена політика попереднього Папи Римського Урбана V щодо обмеження теологічних факультетів. Цьому сприяло і те, що більшість вчених Паризького університету, які походили зі Священної Римської Імперії, залежали від фінансування німецьких князів. Останні, у свою чергу, підтримували Папу Урбана VI, тому більшість із вчених мали повернутися на батьківщину. Таким чином, пфальцграф Рупрехт I запросив до Гайдельберга філософа Марсілія фон Інгена, який отримав у Парижі ступінь "магістра вільних мистецтв" та двічі став ректором Паризького університету. У майбутньому він очолить вищу школу в Гайдельберзі. 23 жовтня 1385 р. Папа Римський Урбан VI підписав буллу щодо створення університету в Гайдельберзі. Однак підготовка до відкриття університету тривала ще практично цілий рік. 1 жовтня 1386 р. Рупрехт I після наради із двома пфальцграфами – Рупрехтом II (племінником) та Рупрехтом III (сином) – підготував 5 документів латинською мовою, що свідчили про заснування університету на території його володінь, а також закріплювали за навчальним закладом ті ж самі привілеї, що мав Паризький університет. Питання створення навчального закладу залишалося тільки врегулювати із бюргерами м. Гайдельберга. Справа в тому, що оренда житла для студентів мала визначатися тільки після угоди між міщанами та університетом. Для цього п'ять латинських документів були узагальнені та перекладені німецькою мовою, як це було зроблено у Відні у 1364 р. Так мешканці рейнського міста були проінформовані про волю пфальцграфа та змогли порозумітися зі своїм князем. Разом із печатками трьох князів на вищеперерахованих п'яти актах стояла ще одна – міста Гайдельберга. У результаті 18 жовтня 1386 р. відбулося урочисте відкриття університету, а наступного дня у ньому вже розпочалися перші заняття [16, с. 118]. Взаємодія між містом та університетом також здійснювалася за посередництва самого пфальцграфа. Зокрема, він видавав грамоти та постанови, спрямовані на врегулювання орендних відносин між навчальним закладом та бюргерством. Так, 1 жовтня 1386 р. він видав постанову про орендні ціни між містом та навчальним закладом: "Рупрехт I сеньйор Божої милості пфальцграф Рейнський, Священної імперії курфюрст та князь Баварії. ... кожного року ... одна досвідчена особа з університету від імені студентів та інший благочестивий досвідчений міщанин повинні обдумано визначитися стосовно встановлення вартості житла ... для тих, хто навчається" [15, с. 7].

Соціальний склад університету також був доволі строкатим. Між помісним дворянством (*Landadel*) та бідняками існувала широка середня група. Вона була доволі диференційована: сюди входили сини дворян, що проживали в місті (*Stadtadels*), у випадку якщо вони не відправлялися вчитися за кордон – у Францію чи Італію; дрібні міщани, а також сільський "патриціат" (*Dorf – "patriziats"*), або багаті селяни. Саме цей прошарок студентів університетів у більшості випадків служив основою для формування подальших викладачів [14, с. 52]. Так, у Гайдельберзькому університеті бюргерство становило 36,7 % від загальної кількості студентів. При цьому із загальної кількості студентів до вищих ступенів доходили лише одиниці. Так, у Ляйпцізькому університеті у XV ст. зі 100 студентів до звання бакалавра допускалися близько тридцяти, а із 30 бакалаврів до магістерського іспиту доходило лише 6 осіб. Одиниці могли похвалитися тим, що отримали вчений ступінь на старших факультетах [10, с. 106].

Конфронтації з університетами могли бути не тільки у представників муніципального управління, але і з ремісниками. Так, у 1471 р. підмайстри цеху чоботарів у Ляйпцігу офіційно оголосили "файду" (ворожнечу) студентам університету міста через образу на суді: "Оскільки один із вас, прозваний "Довгим попом", із колеги Діви Марії, та Микола Малий, з бурси доктора Смідебергера, та бакалавр Шульц, та дехто на прізвисько Пузань ... самовладно, образливо та зарозуміло ляяли нас в міському суді ляйпцізькому та не хочуть нам в цьому дати відшкодування. За таку їхню поведінку ми ... відведемо свою душу на всіх студентах ..." [9, с. 246]. Цей конфлікт продовжився тим, що чоботарі були викликані в єпископський суд через образу духовних осіб, проте вони туди не прийшли. Одночасно підмайстри змогли залучити на свій бік навіть деяких збіднілих рицарів та здійснювали безчинства в Ляйпцігу та поза межами міста. Через те, що чоботарі відмовилися з'явитися до суду, на них було накладено "опалу". Джерела не надають інформації про остаточне розв'язання цього питання. Імовірно, що конфронтації виникали не тільки на основі особистих образ та суперечок між студентством і ремісниками, але й усередині самої організації. Так, у середовищі пізньосередньовічних німецьких спудеїв доволі довго залишалося популярним розв'язання конфліктів через організацію дуелей, чому сприяла організація самими князями фехтувальних шкіл, де найкращими учнями вважалися ремісники та студенти. Навіть був утворений особливий цех із фехтування – "*Fechterzunft*". Звісно, для багатьох студентів вправлятися у володінні холодною зброєю було цікавіше, ніж відвідувати навчальні заклади. Проте така висока активність серед учнів вищих навчальних закладів почала викликати занепокоєння в органів державної влади і вони почали обмежувати такі школи та забороняти організацію поєдинків [3, с. 15]. Проблемою для німецьких міст також створювали "*Antrittsschmaus*" – свята на честь вступу до студентського товариства. Це призводило до частого порушення порядку, а також розтрат із боку самих учнів вищих навчальних закладів. Купцям під загрозою штрафу заборонялося давати студентам у кредит більше визначеного максимуму [3, с. 13]. Такими методами місто намагалося уникати ймовірного ризику правопорушення з боку представників університетів.

Висновки. Отже, у становленні та розвитку німецьких університетів у добу Пізнього Середньовіччя велику роль відігравали міста, що часто самі або разом із представниками світської чи духовної влади ставали засновниками даних навчальних закладів. Муніципальна влада також відігравала велику роль у фінансовому забезпеченні університетів, наданні житла та будівель для занять. Про значення університетів для міста свідчить і те, що в міській раді виділялася спеціальна посада "провізора", що мусив опікуватися справами університетів. Його відсутність у раді пробачалася, якщо була спричинена розв'язанням справ навчального закладу. Також новостворені університети надавали місту освічених фахівців, що сприяло їх подальшому економічному та політичному розвитку. Одночасно взаємодія між містами та університетами не обходилася без конфронтацій. Вони врегульовувалися на законодавчому та судовому рівні або за посередництва князів.

Перспективи подальших досліджень проблематики взаємодії німецьких університетів та міст у добу Пізнього Середньовіччя залишаються відкритими. Зокрема, варто зацентрувати увагу на детальнішому дослідженні

фінансової частки грошових надходжень від муніципальної влади до університетів, а також соціальної структури бюргерства, що поповнювало склад студентства. Також дана тематика потребує детальнішого аналізу викладацького складу університетів, їх соціальної структури та можливої взаємодії із міською владою.

Список використаних джерел:

1. Игнатович В. Немцы в университетах в развитии их исторической и современной жизни / В. Игнатович; ч. 1. – Санкт-Петербург: Тип. Роговского и Ко, 1864. – 244 с.
2. Ле Гофф Ж. Интеллектуалы в Средние века / Ж. Ле Гофф. – Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2003. – 160 с.
3. Модзалевский Л. Быт студентов в Германии: Из заграничных писем Л. Модзалевского / Л. Модзалевский. – Санкт-Петербург: Тип. В. Безобразова и Ко, 1865. – 165 с.
4. Основание Пражского университета (26 января 1347 г.) // Документ по истории университетов Европы XII-XV вв.: учеб. пособие / под. ред. А. Москаленко. – Воронеж: Воронежский педагогический институт, 1973. – С. 58-60.
5. Основание Пражского университета (Грамота чешского короля Карла I (IV) (7 апреля 1348 г.) // Документ по истории университетов Европы XII-XV вв.: учеб. пособие / под. ред. А. Москаленко. – Воронеж: Воронежский педагогический институт, 1973. – С. 60-61.
6. От глиняной таблички – к университету: Образовательные системы Востока и Запада в эпоху Древности и Средневековья / под. ред. Т. Матулиса. – Москва: Изд. Российского университета дружбы народов, 1998. – 531 с.
7. Паульсен Ф. Германские университеты / Ф. Паульсен. – Санкт-Петербург: Образование, 1904. – 414 с.
8. Подаль Н. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII–XVIII століть / Н. Подаль. – Київ: Темпора, 2009. – 360 с.
9. Подмастерья объявляют факт студентам // Средневековье в его памятниках / под. ред. Д. Егорова. – Москва: Типо-литография "Я. Данкин и Я. Хомутов", 1913. – С. 246.
10. Сорочан С. История культуры Европы. Средние века: курс лекций / С. Сорочан. – Харьков: Майдан, 2017. – 396 с.
11. Суворов Н. Средневековые университеты / Н. Суворов. – Москва: Либроком, 2012. – 256 с.
12. Ястребицкая А. Средневековая культура и город в новой исторической науке / А. Ястребицкая. – Москва: Интерпракс, 1995. – 412 с.
13. Brincken A.-D. von den. Die Stadt Köln und ihre Hohen Schulen / A.-D. von den Brincken // Stadt und Universität im Mittelalter und in der früheren Neuzeit; Hrsg. von E. Maschke, J. Sydow. – Sigmarinen: Thorbecke, 1977. – S. 27-52.
14. Moraw P. Zur Sozialgeschichte der deutschen Universität im späten Mittelalter / P. Moraw // Gießener Universitätsblätter. – 1975. – Bd. 8, H. 2. – S. 44-60.
15. Ruprecht I. Bestimmt die Feststellung der Miethspreise in der Stadt und die Art, wie Streitigkeiten über dieselben erledigt werden sollen, und verfügt, dass seine Beamten, alle zwei Jahre die Beobachtung dieser Satzungen beschwören sollen. Heidelberg 1386 Oct. 1 // Urkundenbuch der Universität Heidelberg, Bd. 1 / Hrsg. E. Winkelmann. – Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1886. – S. 7-8.
16. Zhang T. Fehlgründungen von Universitäten im Spätmittelalter: Motive und Bedingungen für die Entstehung der mittelalterlichen Universität, Schriftenreihe Schriften zur Ideen- und Wissenschaftsgeschichte: Inaugural-

Dissertation Zur Erlangung Der Doktorwürde Der Philosophischen Fakultät Der Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg: 940 – General History of Europe / Zhang T. – Heidelberg, 2010. – 408 s.

References:

1. Ignatovich, V. (1864). German Universities: Historical and Modern Development. Part 1. – Saint Petersburg: Rogal'skij & Co Typography. [In Russian].
2. Le Goff, J. (2003). Intellectuals in the Middle Ages. Saint Petersburg: Saint Petersburg University Press. [In Russian].
3. Modzalevskij, L. (1865). *Students' Mode of Life in Germany: From the Foreign Letters of L. Modzalevskij*. Saint Petersburg: V. Bezobrazov and Co Typography. [In Russian].
4. The Founding of the University of Prague (January 26, 1347). (1973). In A. Moskalenko (Ed.), *Documents on the History of the European Universities of the 12th – 15th Centuries*. Voronezh: Voronezh Pedagogic Institute Press. Pp. 58-60. [In Russian].
5. The Founding of the University of Prague (Charter of the Czech King Charles I) (April 7, 1348). In A. Moskalenko (Ed.), *Documents on the History of the European Universities of the 12th – 15th Centuries*. Voronezh: Voronezh Pedagogic Institute Press. Pp. 60-61. [In Russian].
6. Matulis, T. (Ed.). (1998). *From Clay Tablets to the University: Educational Systems of East and West in Antiquity and the Middle Ages*. Moscow: People's Friendship University of Russia Press. [In Russian].
7. Paulsen, F. (1904). *German Universities*. Saint Petersburg: Education. [In Russian].
8. Podaliak, N. (2009). *Mighty Hanseatic League. Commercial Space, City Life and Diplomacy of the 12th – 18th Centuries*. Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].
9. Apprentices Declare Faida to Students. (1913). In D. Egorov (Ed.), *Middle Ages in Its Memorials*. Moscow: Ya. Dankin and Ya. Xomutov Typography.
10. Sorochan, S. (2017). *History of European Culture. Middle Ages*. Kharkiv: Mайдan. [In Russian].
11. Suvorov, N. (2012). *Medieval Universities*. Moscow: Librokom. [In Russian].
12. Yastrebiцkaya, A. (1995). *Medieval Culture and City in the Modern Historical Science*. Moscow: Interpraks. [In Russian].
13. Brincken, A.-D. von den. (1977). Die Stadt Köln und ihre Hohen Schulen. In E. Maschke, J. Sydow (Hrsg.), *Stadt und Universität im Mittelalter und in der früheren Neuzeit*. Sigmarinen: Thorbecke. S. 27-52.
14. Moraw, P. (1975). Zur Sozialgeschichte der deutschen Universität im späten Mittelalter. *Gießener Universitätsblätter*, 8(2), 44-60.
15. Ruprecht, I. (1886). Bestimmt die Feststellung der Miethspreise in der Stadt und die Art, wie Streitigkeiten über dieselben erledigt werden sollen, und verfügt, dass seine Beamten, alle zwei Jahre die Beobachtung dieser Satzungen beschwören sollen. Heidelberg 1386 Oct. 1. In E. Winkelmann (Hrsg.), *Urkundenbuch der Universität Heidelberg*, Bd. 1. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. S. 7-8.
16. Zhang, T. (2010). *Fehlgründungen von Universitäten im Spätmittelalter: Motive und Bedingungen für die Entstehung der mittelalterlichen Universität, Schriftenreihe Schriften zur Ideen- und Wissenschaftsgeschichte*. Inaugural-Dissertation Zur Erlangung Der Doktorwürde Der Philosophischen Fakultät Der Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg.

Надійшла до редколегії 30.10.19

A. Rudnichuk, PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

GERMAN CITIES AND THEIR ROLE IN THE FOUNDATION OF UNIVERSITIES DURING THE 14th AND 15th CENTURIES

An article is an attempt to study the main processes of the interaction between German cities and universities in the late Middle Ages. The author also researched the main aspects of the foundation of universities in Germany and the role of German cities during the 14th and 15th centuries in their formation, financing and material endowment. It was carried out the classification of the sources of financial income to universities, including participation in this process by city councils, which exercised certain rights and responsibilities towards universities, and formed separate bodies of city government for the care of educational institutions, including so-called "provisors" or "deputies", paid scholarships and annual grants to the university's general expenses, granted salaries for teachers. Main attention is given to the cultural and scientific role of the higher education institutions, which they played for the German cities in during the late Middle Ages, namely the provision of educated professionals, that contributed to the economic and political development of these territories. It is also analyzed the social composition of students and university teachers, the proportion of burghers in this environment, their role in shaping the teaching staff of higher education institutions. It is carried out the conflicts between urban representatives, in particular artisans, and high school students. It is also researched the confrontations between municipal administration and the representatives of universities and the role of city council or princes in the settlement of such clashes. Particular attention is paid to conflicts between city councils and universities regarding the appointment of teachers, the procedure of rent payment for the use of city buildings, committing offenses in the city by students.

Keywords: late medieval German city, universities, 14th – 15th centuries, students, professors.